

HORIZONT 2022/14

Migrációkutató Intézet

**Marsai Viktor – Tóth Klaudia: „Tökéletes vihar”, eső nélkül – az afrikai élelme-
zési válság és migrációs következményei**

2022. 06. 08.

Marsai Viktor – Tóth Klaudia: „Tökéletes vihar”, eső nélkül – az afrikai élelmezési válság és migrációs következmé- nyei

1. BEVEZETÉS

Szokatlan események helyszíne volt 2022. május 27-én Malabo, Egyenlítői-Guinea fővárosa. Itt gyűltek ugyanis össze az Afrikai Unió (AU) állam- és kormányfői, hogy a szervezet történetének első rendkívüli humanitárius csúcstalálkozójának keretében megvitassák a kontinenst sújtó komplex élelmezési válságot. A számok már első ránézésre is riasztóak. Az AU és az ENSZ becslései szerint jelenleg 280 millió ember nem jut hozzá elegendő élelmiszerhez a kontinensen, és 113 millió főt fenyeget vagy ért már el az éhínség. Ebből a tömegből kiemelkedik az a 48 millió külső és belső menekült (IDP), akik a legkiszolgáltatottabbak a válságnak.¹

Afrika természetesen nem az egyedüli elszenvedője a jelenlegi válságnak, amelynek az ukrajnai krízis csak az egyik eleme. A becslések szerint már február 24-e előtt is 1,2 milliárd ember szenvedett bolygónkon élelmiszerhiányban. Az orosz inváziót követően azonban ez a szám csaknem 440 millió fővel emelkedett, átlépve az 1,6 milliárdos számot. Ez érthető, ha figyelembe vesszük, hogy a kijevi gabona- és egyéb élelmiszer-export nagyjából ennyi ember ellátását biztosította a háború előtt.² A több mint másfél milliárd főből világszerte 250 millió ember

¹ AFRICANEWS 2022.; VOA NEWS 2022a.

² UN 2022a.

ABSZTRAKT

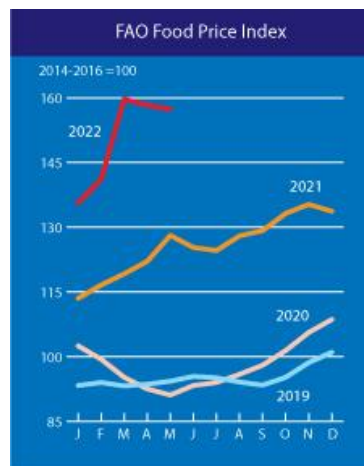
Az afrikai kontinens az elmúlt évtizedek legsúlyosabb élelmezési válságán megy keresztül. A klímaváltozást kísérő aszályok Nyugat- és Kelet-Afrikában, a koronavírus-járvány máig érződő gazdasági hatása, az elmúlt években felerősödő regionális konfliktusok, végül pedig az ukrajnai háborút kísérő gabonahiány, élelmiszer- és energiaár-növekedés egy „tökéletes viharra” álltak össze. Ennek következtében az Afrikai Unió becslései szerint jelenleg 280 millió ember nem jut hozzá megfelelő mennyiségű élelmiszerhez, és már most milliók kényszerültek elhagyni lakóhelyüket. Bár az útra kelők zöme egyelőre hazájában vagy a környező országokban marad, az így keletkező terhek tovább növelik egyes eleve törékeny államok – régiók? – instabilitását, elhúzódó politikai, társadalmi és gazdasági válságot vetítve előre.

az, akit már az éhezés fenyeget.³ A fentebbi adatokat elemezve Afrika kiszolgáltatottságát jól jellemzi, hogy miközben azon 1,5 milliárd emberből, akiknek az élelmezésbiztonsága veszélyben van, az afrikai lakosok aránya csak 18%-nyi, és azok között, akik az éhínség küszöbén állnak, vagy már most is éheznek, az afrikaiak aránya meghaladja a 45%-ot.

Ahhoz, hogy megértsük, miért ilyen súlyos a fekete kontinenst sújtó válság, a következőkben megvizsgáljuk, milyen tényezők járultak hozzá az Afrikát 2022 kora nyarára elérő „tökéletes humanitárius vihar”-hoz⁴. Ezt követően szó lesz az ukrajnai háború hatásairól, végül pedig mindezek migrációs következményeiről.

2. ASZÁLYOK ÉS ÉLELMISZERÁR-NÖVEKEDÉS

A világciklonokon megfigyelhető élelmiszerár-növekedés nem 2022 február végén kezdődött, hanem egy többéves trend, ami részben összekapcsolódott a koronavírus-járvánnyal és az energiahordozók árának növekedésével. Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezetének (FAO) élelmiszerár-indexe (Food Price Index) az élelmiszerárak kosarának nemzetközi átváltozását méri havonta. A legfrissebb, 2022. június 3-án kiadott közlemény szerint 2020 májusa óta szinte kivétel nélkül minden hónapban emelkedtek az élelmiszerárak világszinten (1. ábra).⁵

1. ábra A FAO élelmiszerár-indexe (2019–2022. május)⁶

³ THE ECONOMIST 2022.

⁴ A *tökéletes vihar* (angolul: *perfect storm*) kifejezést António Guterres, az ENSZ főtitkára használta a Stockholm+50 konferencián a jelenlegi globális biztonsági helyzet leírása kapcsán. A *tökéletes vihar* kifejezést a következő értelemben használják a szerzők: több tényező együttállásából különösen súlyos válságok keletkeznek.

⁵ FAO 2022a.

⁶ Uo.

Ez vélhetően egyenes következménye a COVID-19 megfékezése érdekében hozott politikai döntéseknek. Az áruk igen nehezen mozogtak az eladók és vevők között a határlezárások és a járványügyi előírások miatt, továbbá sok esetben a nemzetközi áru fuvarozás sem tudta tartani a lépést a koronavírus felbukkanásának első hónapjaiban tapasztalt pánikvásárlással.⁷ Ha az élelmiszerárak alakulását hosszabb időtáv keretében elemezzük, még megdöbbentőbb képet látunk: a FAO által vezetett statisztika (2. ábra) szerint még soha nem kellett ennyit fizetni az élelmiszerekért, mint napjainkban. Az 1990-es évektől feltüntetett adatsor alapján elmondható, hogy 2022-ben rekordot döntöttek az élelmiszerárak.

2. ábra A FAO élelmiszerár-indexe (1990–2022)⁸

Az aszály jelensége egyáltalán nem újdonság Afrika-szerte, azonban a jövő vonatkozásában prognosztizált száraz, forró időszakok hossza és intenzitása már annál inkább: az ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Testületének (IPCC) a hatásokkal, alkalmazkodással és sebezhetőséggel foglalkozó, II. munkacsoportja által jegyzett, nemrégiben közölt előrejelzés szerint „*2°C-os globális melegedési szint felett a meteorológiai aszályok gyakorisága növekedni fog és időtartamuk megduplázódik: Észak-Afrikában, a Száhel-övezet nyugati részén és Dél-Afrikában 2 hónapról 4 hónapra nő*”.⁹ A szárazföldi, tavi és óceáni hóhullámok erőssége és időtartama is jelentős mértékben fog növekedni. Egy gyakorlati példa szerint 1,5°C-os felmelegedés

⁷ THE GUARDIAN 2020.

⁸ TRADING ECONOMICS 2022.

⁹ IPCC WGII SIXTH ASSESSMENT REPORT 2022. 6.

mellett a 2020-ban Afrikában született gyermekek életük során valószínűleg 4–8-szor több hóhullámnak lesznek kitéve, mint az 1960-ban született emberek.¹⁰ Az előrejelzések szerint több afrikai országnak a következő kockázatokkal kell szembenéznie: a növénytermesztés, az állattenyésztés és a halászat területén az élelmiszertermelés csökkenése; a hő okozta halálozás növekedése; a munka termelékenységének – hő okozta – visszaesése; és a tengerszint-emelkedéséből fakadó áradások számának növekedése, különösen Nyugat-Afrikában.¹¹ A 1,5°C-os melegedés hatására az előrejelzések szerint az olajbogyó (Észak-Afrika) és a cirok (Nyugat-Afrika) terméshozama csökken, a kávé és a tea (Kelet-Afrika) termőterületeinek csökkenése mellett. A legelők termelékenysége az előrejelzések szerint 2050-re 42%-kal csökken Nyugat-Afrikában 2°C-os globális felmelegedés esetén. Az extrém melegedés miatt az állatállomány vektorok által terjesztett betegségei és a súlyos hőstressz időtartama egyaránt gyakoribbá válik majd.¹² Az elmúlt évben/években mind Nyugat-, mind Kelet-Afrikát óriási aszály sújtotta: Afrika szarva esetében négy esős évszak maradt el, ami miatt egyes helyeken az állatállomány 90%-a elhullott, és a termés is tönkrement. Április elejére így csak Kelet-Afrikában 29 millió ember ellátása került veszélybe, akik közül 16 millióan azonnali támogatásra szorulnak: 6-6,5 millióan Etiópiában, 6 millióan Szomáliában és 3,5 millióan Kenyában.¹³

Az ukrajnai háború újabb hatalmas lökést adott a folyamatnak. Ukrajna a világ legnagyobb napraforgóolaj-exportőre, a negyedik legnagyobb kukorica- és az ötödik legnagyobb búzaexportőr. Nyugati tisztviselők azzal vádolták Moszkvát, hogy zsarolásra használja az élelmiszereket, mivel Oroszország haditengerészete gyakorlatilag a Fekete-tenger északi harmadának minden forgalmát ellenőrzi.¹⁴ Az afrikai országok búzájuk 44%-át Oroszországból és Ukrajnából importálták 2018 és 2020 között az ENSZ adatai szerint. Az Afrikai Fejlesztési Bank máris a búza árának 45%-os emelkedéséről számolt be a kontinens kapcsán, ami a mauritániai kuszkusztól kezdve a Kongóban árult sült fánkokig mindent megdrágít a vásárlók számára.¹⁵ 2022 májusára Etiópiában az élelmiszer-árak megduplázódtak, esetenként triplázódtak az egy évvel korábbi állapotokhoz képest.¹⁶ Szomáliában és Szudánban április elejére a két hónappal korábbihoz képest 30-70%-kal nőtt a gabona, a kenyér, a rizs és a sütőolaj ára.¹⁷ A 2022-

¹⁰ Uo. 6.

¹¹ Uo. 6.

¹² Uo. 7.

¹³ HIIRAN 2022d.

¹⁴ THE WASHINGTON POST 2022.

¹⁵ AP NEWS 2022.

¹⁶ Interjú az Etióp Közszolgálati Egyetem oktatójával, Addisz-Abeba, 2022. május.

¹⁷ HIIRAN 2022a.

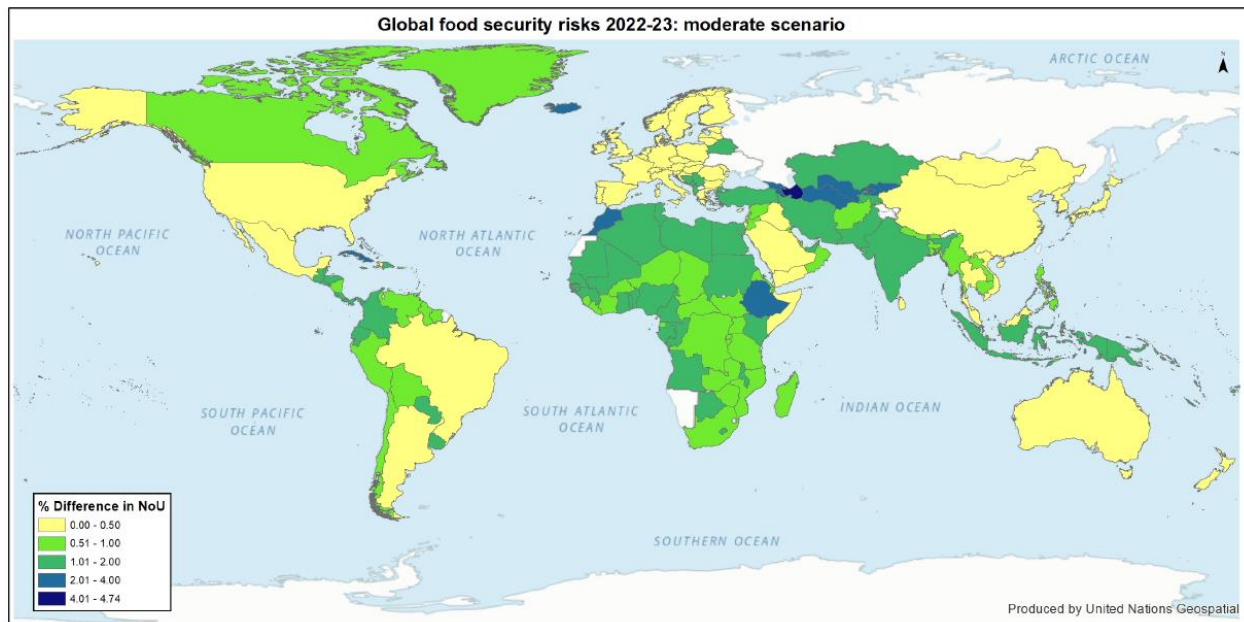
es Kenyai Gazdasági Felmérés megállapította, hogy a kenyaiak többsége egyre inkább megtakarításaihoz és hiteleihez fordul, hogy fedezni tudja az emelkedő megélhetési költségeket. Az országba importált búza mintegy egyharmada Oroszországból és Ukrajnából származik.¹⁸ Assalama Dawalack Sidi, az Oxfam nigeri regionális igazgatója így nyilatkozott: „Nyugat-Afrikában 27 millió embert érint az elmúlt évtized legsúlyosabb élelmiszerhiánya”¹⁹ – mondta, hozzátéve, hogy ez a szám 38 millióra emelkedhet, ha nem történik beavatkozás. Az ENSZ Világélelmézési Programjának (WFP) 2022-es működési költségei csak Nyugat-Afrikában 136 millió dollárral fognak emelkedni az ukrajnai konfliktus tovagyrúzó hatása miatt. Mindezt úgy, hogy a régióban az akut éhezés három év alatt megnégyszereződött – idén elérve a 10 éves csúcst –, és 2022 júniusára várhatóan 43 millió nő, férfi és gyermek fog akut élelmiszerhiánnyal küzdeni. Az emelkedő élelmiszer- és üzemanyagárak, valamint az éhezés kapcsán a következőket mondta Chris Nikoi, a WFP nyugat-afrikai regionális igazgatója: „Sok országban arra a szűszorító döntésre kényszerülünk, hogy éhes gyerekektől vegyük el az ételt, és éhező gyerekeknek adjuk oda.”²⁰

Ahhoz, hogy az éhezéssel kapcsolódó élelmiszerbiztonsági kockázatok súlyosságát szemléletessé tegyük, érdemes az alábbi ábrákra egy pillantást vetni. Az első kép a mérsékelt forgatókönyv szerinti állapotot mutatja, míg a második a súlyos élelmiszerhiány jövőképét vetíti előre 2022-2023 kapcsán. Minél sötétebb színnel van jelölve az adott ország, annál kilátástalanabb lehet a helyzete az élelmiszerbiztonsági kihívások miatt.

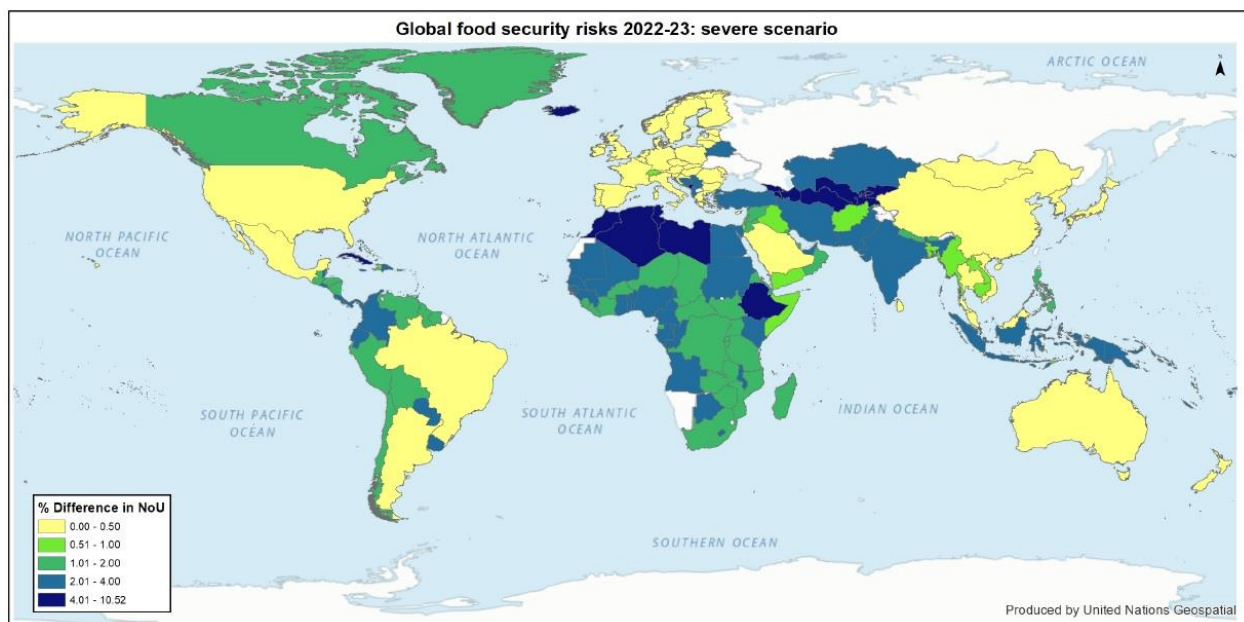
¹⁸ DW 2022.

¹⁹ DW 2022.

²⁰ WFP 2022.

3. ábra Globális élelmezésbiztonsági kockázatok 2022-23: mérsékelt forgatókönyv²¹

4. ábra Globális élelmezésbiztonsági kockázatok 2022-23: súlyos forgatókönyv²²

²¹ FAO 2022b.

²² Uo.

3. ENERGIAÁR-NÖVEKEDÉS

Afrikában egyre jobban érződik az emelkedő globális energiaárak okozta feszültség, még az olyan országokban is, mint Nigéria és Angola, amelyek jelentős nyersolajexportőrök. Miközben a maroknyi olajtermelő országok bevételei növekednek – különösen az Ukrajna elleni invázió óta –, a kontinens nagy részén nincs elegendő finomító kapacitás, így az országok kénytelenek magas árat fizetni az Ázsiából és Európából importált benzinért és más kőolajtermékekért. A kontinensre további hatással van az élelmiszertermelésben használt nitrogénalapú műtrágyák kulcsfontosságú összetevőjének, a földgáznak a drágulása. Az energiaárak ugrásszerű emelkedése Afrika-szerte hozzájárul az inflációhoz. Ghánában például a teljes fogyasztóiár-infláció februárban 15,7% volt, szemben a januári 13,9%-kal. Zimbabwében a benzin ára több mint megháromszorozódott, akárcsak a gáz ára. Az árak meredeken emelkednek az országban, akár egyik napról a másikra: az állam fővárosában, Harare-ben egy láda tojás 6,7 dollárba került az egyik nap, másnap már 7,81 dollárt kellett fizetni érte. Egy kenyér ára 1,49 dollárról 1,84 dollárra emelkedett; egy kiló marhahús ára 3,35 dollárról 5,22 dollárra ugrott 2022 márciusában.²³

Egy új fordulat is kibontakozóban van: Európa egyre nagyobb érdeklődéssel fordítja tekintetét az afrikai kontinens felé. Az Unió hirtelen lelkesedése az afrikai gázszolgáltatókkal való kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése iránt leginkább az olasz diplomaták munkáján keresztül látható. Március óta Olaszország olyan országokkal kötött szállítási megállapodásokat, mint Angola, Kongó, Algéria és Egyiptom. Az egyik ilyen megállapodás értelmében az Eni jövőre belekezd egy LNG-projektbe Kongó partjainál. Ez akár 4,5 milliárd köbméter gázt is szállíthat Olaszországba, ami körülbelül egyhatoda annak a mennyiségnek, amelyet az ország jelenleg Oroszországból importál.²⁴

4. POLITIKAI INSTABILITÁS, FEGYVERES KONFLIKTUSOK ÉS DZSIHÁDIS-TÁK

A mezőgazdaságtól függő és politikailag kirekesztett csoportok különösen ki vannak téve az aszály okozta konfliktuskockázatnak. Az éghajlat- és időjárásváltozás azonban csak egy a sok egymással kölcsönhatásban álló kockázati tényező közül. Az etnikai feszültségek enyhítése, a politikai intézmények

²³ VOA NEWS 2022b.

²⁴ AFRICAN BUSINESS 2022.

megerősítése és a gazdasági diverzifikációba való befektetés enyhítheti az éghajlatváltozás konfliktusokra gyakorolt jövőbeli hatásait. Christopher Cavoli, az amerikai szárazföldi erők európai és afrikai kontingenseinek parancsnoka elmondta, hogy az olyan csoportok, mint az Iszlám Állam, az as-Sabáb és a Boko Haram profitálhatnak a háborúból eredő élelmiszerhiányból. Ezek a csoportok – mondta – *„a gyenge kormányzástól, az élelmezési bizonytalanságtól, a korrupciótól és a szegénységtől táplálkoznak”*.²⁵

Nyugat-Afrikában például a biztonsági helyzet akadályozza az élelmiszerellátást. A gazdák a Boko Haram és az Iszlám Állam Nyugat-afrikai Tartománya terrorszervezetek támadásai miatt nem tudják hatékonyan művelni földjeiket.²⁶ Etiópiában 2022 novembere óta polgárháború dúl, amely kiürítette az államkasszát, és 2021 közepére a kölcsönös blokád miatt már 5 millió ember éhezett Tigráj államban és másik ötmillió szorult ellátásra az ország más részein.²⁷ A szomáliai as-Sabáb továbbra is megszállás alatt tartja Közép-Szomália jelentős részét, miközben Észak-Mozambikban 2017 óta tart az Anszar asz-Szunna elnevezésű dzsihádisták csoport felkelése. Ezek összességében több millió embert kényszerítenek lakóhelyük elhagyására, lehetetlenné téve a földművelést és a gazdálkodást, ami nagyban hozzájárult az élelmezési válság kialakulásához. Hasonlókkal találkozunk a Száhelben, ahol a Mali-Niger-Burkina Faso hármashatáron tevékenykedő szélsőséges csoportok milliós menekülthullámokat és komoly gazdasági károkat okoztak már az ukrán válság előtt is: a UNHCR adatai szerint jelenleg 2,7 millió belső és 920 000 nemzetközi menekült él a térségben.²⁸

5. A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY HATÁSAI

A koronavírus-járvány napjainkig mintegy 6,3 millió ember halálát okozta.²⁹ A COVID-19 vakcina hiánya világszerte hozzájárult ahhoz, hogy drámai egyenlőtlenségek alakuljanak ki. Ennek az az oka, hogy a járványból való kilábaláshoz szükséges pénzügyi forrásokhoz bizonyos közösségek nehezebben férnek hozzá. Jelenleg a 100 főre jutó vakcinaadagok száma 193,6 a magas jövedelmű országokban és mindössze 22,1 az alacsony jövedelmű államok esetében.³⁰ A járvány számos állam gazdaságát térdre kényszerítette, így a 2008–2009-es világméretű recesszió és a 2015–2016-os – Európát leginkább érintő

²⁵ THE WASHINGTON POST 2022.

²⁶ DW 2022.

²⁷ Reliefweb 2022.

²⁸ UNHCR 2022a.

²⁹ JOHNS HOPKINS UNIVERSITY & MEDICINE 2022.

³⁰ UN 2022b.

– migrációs válság után rövid időn belül egy újabb csapás érte a regnáló kormányzatokat. A Nemzetközi Valutaalap (IMF) becslése szerint 2019 és 2020 között a globális GDP átlagosan 3,9%-kal csökkent, ami a világgazdasági válság óta a legsúlyosabb visszaesést jelenti. Tavaly, 2021-ben, amikor az országok újra nyitni kezdtek, és a vakcinák elérhetővé váltak, a becslések szerint a világgazdaság növekedett, bár még mindig a járvány előtti előrejelzések alatti szinten maradt. Fontos hozzátenni, hogy a fellendülés országoként és régióként egyenlőtlenül alakult. Emellett az IMF arra figyelmeztetett, hogy az oltóanyagokhoz való hozzáférés a gazdasági fellendülés „törésvonala”, mivel egyes országok igyekeznek visszaállni a megszokott kerékvágásba, míg mások továbbra is a fertőzések újabb hullámaival és a halálozások számának növekedésével szembesülnek.³¹

Afrika vonatkozásában a lezárások alapjaiban rengették meg az idegenforgalmi és utazási ágazatokat. A korlátozások a nemzetközi légitársaságokat érintették leginkább: Ethiopian Airlines, Egyptair, Kenya Airways, South African Airways stb. Az első hatások a légitársaságok személyzetének részleges munkanélküliségét eredményezték. A lezárások a turizmus jelentős visszaeséséhez vezettek. 15 afrikai országban az idegenforgalmi ágazat a GDP több mint 10%-át teszi ki, és az 55 afrikai állam közül 20-ban az idegenforgalom részesedése a nemzeti vagyomból meghaladja a 8%-ot. Ez az ágazat igen nagymértékben járul hozzá a GDP-hez a Seychelle-szigetek, a Zöld-foki szigetek és Mauritius (a GDP 25%-a felett) esetében. A turizmus az alábbi országok mindegyikében több mint egymillió embert foglalkoztat: Nigéria, Etiópia, Dél-afrikai Köztársaság, Kenya és Tanzánia. A turisztikai foglalkoztatás a teljes foglalkoztatás több mint 20 százalékát teszi ki a Seychelle-szigeteken, a Zöld-foki szigetekeken, São Tomé és Príncipe-n, valamint Mauritiuson.³²

A gazdasági aspektuson túl fontos kitérni a pandémia és a regionális biztonsági helyzet kapcsolódási pontjaira. A világjárvány rendkívül veszélyes biztonsági helyzetet teremtett a Száhel-övezetben, mivel ebben a térségben számos sérülékeny ország található és a felbukkanó konfliktusok miatt tömegek kényszerülhetnek arra, hogy lakóhelyüket elhagyják. A COVID-19 egy olyan időszakban jelent meg, amikor ez a régió már amúgy is a törékenység, a konfliktusok és az erőszak ijesztő kihívásaival nézett szembe (pl. terrorizmus, dzsihádisták, önszerveződő milíciák, banditák, politikai instabilitás, éghajlatváltozás).³³ Miközben a nemzeti kormányok és a regionális intézmények a járvány széles körű elterje-

³¹ OUM, Stephanie – KATES, Jennifer – WEXLER, Adam 2022.

³² AU 2020.

³³ Uo.

dését igyekeznek visszaszorítani, a problémák továbbgyűrűznek. Egyrészt azért, mert például a nemzetállami pénzügyi forrásokat most át kellett csoportosítani a COVID elleni védekezésre ahelyett, hogy a gazdaság más szektoraiba forgatták volna be őket; másrészt pedig azért, mert például az iskolák bezárása oda vezetett, hogy több tízmillió gyermeknek kellett otthon vagy az utcákon maradnia. Ez anyagi terhet ró a szülőkre, illetve a radikális szervezetek hatékonyabban tudják behálózni a fiatalokat.³⁴

6. AZ UTOLSÓ CSEPP A POHÁRBAN – AZ UKRAJNAI HÁBORÚ ÉS HATÁSAI

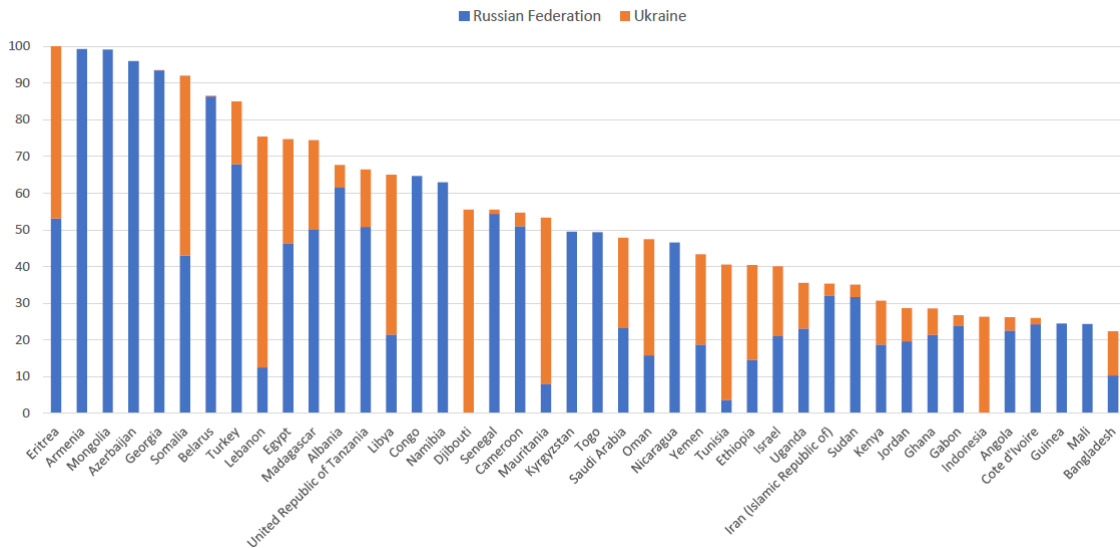
Az Ukrajna elleni orosz invázió kezdete után az ENSZ igyekezett jogi formába önteni a háborúval szembe helyezkedők álláspontját, ezért a Közgyűlésben szavazásra bocsátották Oroszország elítélésének kérdését. Az afrikai államok alig több mint fele szavazott az inváziót elítélő március 2-i ENSZ-határozat mellett; 17 ország tartózkodott, 8 pedig egyáltalán nem szavazott. Eritrea – Fehéroroszországgal, Észak-Koreával, Szíriával és Oroszországgal együtt – ellene szavazott. Az Egyesült Államok és szövetségeseinek diplomáciai erőfeszítése ellenére – amelynek célja az afrikaiak Oroszország elleni állásfoglalásra való rávezetése volt – még többen váltottak semleges pozícióra az április 7-i szavazáson, amely Oroszországnak az ENSZ Emberi Jogi Tanácsából való kizárásáról szólt: 33-an tartózkodtak vagy nem szavaztak. Ez talán annak fényében lesz érthető, ha megvizsgáljuk, hogy az afrikai államokat milyen gazdasági és politikai érdek fűzi Oroszországhoz. Bár az Oroszországi Föderáció már nem nyújt jelentős fejlesztési segílyt Afrikának, és a közvetlen befektetéseknek is csak kisebb forrása, jelentős élelmiszerszállítónak vált, és – különösen az elmúlt években – egyre fontosabb katonai segítséget nyújt bizonyos térségekben. Az Afrikai Fejlesztési Bank szerint Afrikának az Oroszországgal folytatott 4 milliárd dolláros kereskedelmének 90%-át, az Ukrajnával folytatott 4,5 milliárd dolláros kereskedelmének pedig közel 50%-át teszi ki a búzaimport. A bank elnöke, Akinwumi Adesina az Al Jazeera-nak adott interjújában a növekvő élelmiszerválságra figyelmeztetett, amely szerinte „*destabilizálhatja a kontinens*”.³⁵

Amiatt, hogy a háború elzárta Afrikát két fő gabonaforrásától, a fekete kontinens újra kiszolgáltatott helyzetbe került. Az Élelmészeti és Mezőgazdasági Szervezet szerint 14 afrikai ország búzájának fele Oroszországtól és Ukrajnától függ, a lista élén Eritrea (100%), Szomália (több mint 90%) és Egyiptom

³⁴ HRW 2020; MARSÁI-TARRÓSY 2022.

³⁵ THE JAPAN TIMES 2022.

(közel 75%) áll (3. ábra).³⁶ Különösen aggasztó, hogy a listán számos olyan ország szerepel Szomáliától kezdve Szudánig, amelyek Földünk legtörékenyebb, leginstabilabb és legszegényebb országai. Nem az ugyanis az elsődleges kérdés, hogy milyen mértékben sújt egy-egy államot a válság, hanem hogy rendelkezik-e azokkal a képességekkel, tartalékokkal, ellenálló-képességgel, hogy kezelni tudja a helyzetet. Jól mutatja ezt Egyiptom esete, amely 60%-os importfüggősége ellenére – amelyből 80%-ot biztosított Oroszország és Ukrajna – az első hetek sokkja után a 2,6 hónapra visszaeső tartalékokat május végéig – egy május 23-i miniszteri közlemény szerint – 4,5 hónapra tornázta fel. Ha a betakarítási szezon sikeres terméshozammal zárul, akkor egészen 2023 januárjáig biztosított lesz az ország búzaellátottsága.³⁷ Ugyanakkor ez az opció szóba sem kerülhet például Szomália esetében, mert az eleve aszályal és dzsihádisták felkeléssel küzdő ország nem rendelkezik tartalékokkal a válság kezelésére. Nem véletlen, hogy az ENSZ becslése szerint június végéig 360 000 ember, zömében kisgyerek halhat meg Afrika szarván az alultápláltság következtében.³⁸ Május végén pedig megjelentek a híradások az első halálestekről.³⁹ De hasonlóan rossz a helyzet Burkina Fasóban, ahol 630 000 ember – javarészt a dzsihádisták elől menedéket kereső belső menekült – éheznek.⁴⁰

5. ábra Búzaimport-függőség, csak nettó importőrök, 2021 (%) – kék: Oroszország, narancssárga: Ukrajna⁴¹

³⁶ Uo.

³⁷ AL ARABIYA 2022.

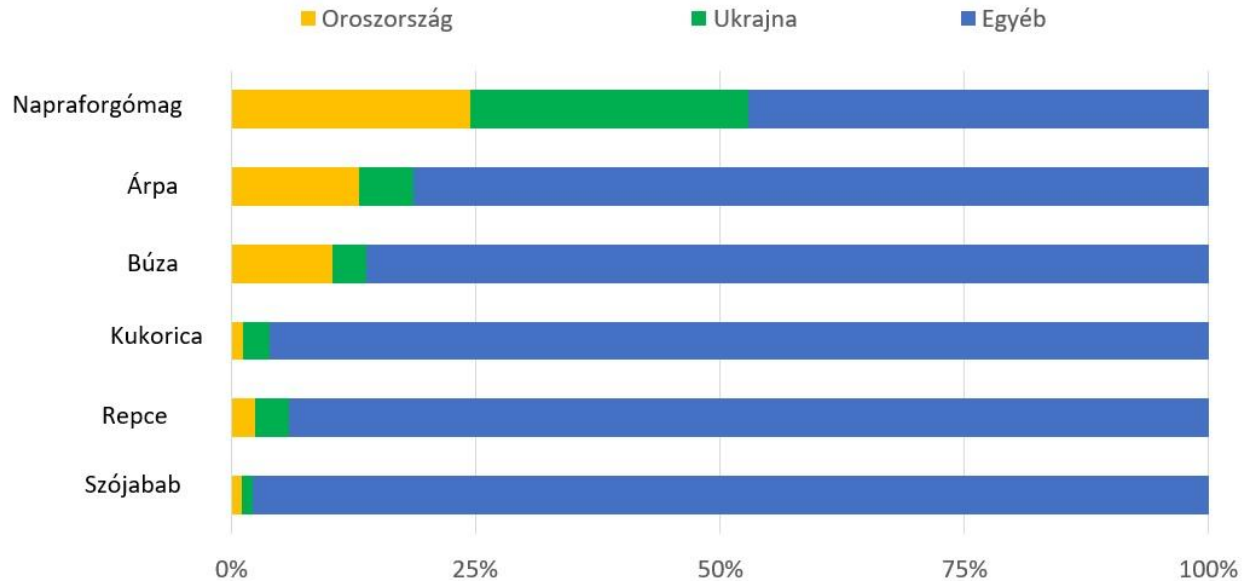
³⁸ HIIIRAAN 2022b.

³⁹ HIIIRAAN 2022c.

⁴⁰ VOA NEWS 2022a.

⁴¹ FAO 2022b.

A búzán kívül érdemes még más olyan növényekre is egy pillantást vetni, amelyek termesztése kapcsán Oroszország és Ukrajna fontos szerepet tölt be. A 4. ábrán az látható, hogy világvizonylatban mekkora részesedése van a két országnak a napraforgómag, árpa, búza, kukorica, repce és szójabab termelésben. Kiemelendő a napraforgómag előállítás, amely esetében az látható, hogy a globális piac több mint felét uralja Ukrajna és Oroszország.⁴²

6. ábra Részesedés a kiválasztott növények globális termelésében (2016/17-2020/21 átlag)⁴³

Ha a magok, takarmánynövények, műtrágya és rovarirtó szerek előállítása akadályba ütközik – például a háborús helyzet miatt csökken a termelésbe bevonható földterületek mértéke, vagy csökken a talaj termőképessége a túlzott szennyezés miatt –, akkor a hozamkiesés súlyos gazdasági következményekkel járhat. Mivel az orosz blokádnál tartott ukrán kikötőkből az exportra szánt, gabonával megrakodott hajók továbbra sem futhatnak ki, sok helyen már most elviselhetetlen az infláció mértéke (lásd pl. Srí Lanka esete⁴⁴). Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnöke szerint Vlagyimir Putyin orosz elnök az éhezést és a gabonát használja fegyverként, illetve a gabonaraktárak bombázása és a megszállt területek kifosztása is csak súlyosbítja a helyzetet. „Oroszország most zsarolásként saját élelmiszerexportját tartja fel – visszatartja a készleteket, hogy növelje a globális árakat, vagy politikai támogatásért cserébe búzát ad. Ez

⁴² Uo.

⁴³ Uo.

⁴⁴ CNA 2022.

*az éhség és a gabona felhasználása a hatalomgyakorlás érdekében*⁴⁵ – mondta az Európai Bizottság elnöke a davosi Világgazdasági Fórumon május 24-én. A helyzetet nehezíti az is, hogy mivel az orosz bankokat leválasztották a SWIFT-rendszerről, még azok az országok sem tudnak fizetni, akik megtehetnék. Ennek kapcsán az Afrikai Unió vezetője elmondta, hogy az orosz bankokkal szembeni nyugati szankciók megnehezítik vagy sok esetben lehetetlenné teszik, hogy az afrikai országok gabonát vásároljanak Oroszországtól. *„Országaink nagyon aggódnak a SWIFT fizetési rendszer blokkolása által okozott járulékos következmények miatt”*⁴⁶ – jelentette ki Macky Sall szenegáli elnöke, aki jelenleg az Afrikai Unió soros elnökségi posztját is betölti. A sors fintora, hogy Oroszország a mostaninál magasabb áron folytatja a búza szállítását – hajlandó vevőket találva –, és tonnánként több bevételt szerez az árak elszabadulása miatt. Moszkva a következő szezonban is bőséges búzatermésre számít, ami arra utal, hogy továbbra is profitálni fog a helyzetből. Ugyanakkor annak ellenére, hogy Oroszország a globális műtrágyaellátás legfontosabb forrása, nagymértékben függ a rovarirtó szerek behozatalától, és importjának nagy része az EU-27-ből származik.⁴⁷ Mindez veszélyeztetheti az optimista orosz várakozásokat.

7. MIGRÁCIÓS MINTÁZATOK

A szakirodalomban folyamatos vita zajlik arról, miként járul hozzá a klímaváltozás és az élelmiszerár-növekedés a migrációhoz, és általában a többség amellett érvel, hogy ezek csak katalizátorai, nem pedig elsődleges mozgatói az elvándorlásnak. Mégis, a jelenlegi helyzet súlyosságát mutatja, hogy több esetben is azt látjuk, az aszály és az élelmiszerár-növekedés elsődleges kiváltó tényezőkké váltak: Szomália esetében például teljesen egyértelmű, hogy 2022 első három hónapjában az aszály és az ukrajnai válságot követő élelmiszerár-növekedés vezetett 500 000 ember belső menekültté válásához.⁴⁸

Miközben a szubszaharai éhezők zöme nem jut el Európáig, a romló gazdasági helyzet tovább súlyosbítja az észak-afrikai országok kivándorlását. Bár hajlamosak vagyunk ezekre mint tranzitállamokra gondolni, a valóságban az észak-afrikai országokból több illegális bevándorló érkezik az európai partokhoz, mint Fekete-Afrikából. Elgondolkodtató, hogy 2022 áprilisában a közép- és nyugat-mediterán, valamint a nyugat-afrikai útvonalon az érkezők zöme észak-afrikai – marokkói, algériai, tunéziai,

⁴⁵ RADIO FREE EUROPE 2022.

⁴⁶ FINANCIAL TIMES 2022.

⁴⁷ FAO 2022b.

⁴⁸ HIIRAAAN 2022e.

egyiptomi – volt.⁴⁹ Az ügy kapcsán az olasz Corriere della Sera lap online felületén jelent meg május 28-án egy cikk, amely igen vészjósló felütéssel indul: „*A háború közeledik Olaszországhoz: a hadsereg, amely körülveszi [az országot], a Putyin által kiébezett embertömeg.*”⁵⁰ Az olasz hírszerzés hetek óta arról tájékoztatta a kormányt, hogy az olasz partokat rendkívüli, mintegy 400 000 embert számláló bevándorlóhullám érheti el. Az sem véletlen, hogy a legtöbb migráns várhatóan Egyiptomból, Bangladesből és Tunéziából érkezik: pontosan azokból az országokból, amelyek nagy mennyiségben importáltak az ukrán búzából, és amelyeknek most nagyon magas világszerte ár mellett kell más piacok felé fordulniuk. Luciana Lamorgese olasz belügyminiszter a következő nyilatkozta az ügy kapcsán a napokban: Putyin és nemzetbiztonsági szolgálatai valójában úgy gondolják, hogy a megnövekedett migrációs nyomást politikai eszközként használják fel Európa destabilizálására és az Oroszországgal szemben tanúsított hozzáállás aláadására. Látható tehát, hogy a gabonaválsághoz szorosan kötődő migrációs kihívás közvetlenül érinti Olaszországot, emiatt a napokban Mario Draghi olasz kormányfő mind Volodimir Zelenskijel, mind az orosz elnökkel egyeztetett a lehetséges megoldásról. Zelenskij szerint jelenleg 22 millió tonna búza áll az ország silóiban és az orosz blokádnak miatt lehetetlen az export megszervezése. Ha a gabona nem jut el a legszegényebb országokba, beláthatatlan méretű humanitárius válság alakulhat ki – mondta Lamorgese.⁵¹

Az eszkalálódó probléma fontosságát jelzi, hogy június 3-4 között Velencében találkoztak Spanyolország, Olaszország, Görögország, Málta és Ciprus belügyminiszterei. A Med5-csúcs során megvitatták a migrációs áramlások lehetséges forgatókönyveit és egy új európai migrációs politika kidolgozását sürgették. Az olasz belügyminiszter azt is hangsúlyozta, hogy az ukrajnai háború, az általa világszerte okozott élelmiszer válság és az éghajlatváltozás olyan sürgős kérdések, amelyekkel uniós szinten kell foglalkozni. Európa szempontjából elképzelhetetlen, hogy képes legyen befogadni az összes gazdasági bevándorlót, aki Afrikából és néhány ázsiai országból szándékozik távozni – tette hozzá Lamorgese.⁵² Nicosouris ciprusi belügyminiszter a következőket mondta a velencei csúcson: „*Idén a déli frontországok több mint 150 000 migráns érkezésére számítanak.*”⁵³

A leginkább érintett mediterrán országokon kívül különböző nemzetközi szervezetek képviselői is megszólaltak a probléma kapcsán: a búza és más gabonafélék hiánya 1,4 milliárd embert érinthet –

⁴⁹ FRONTEX 2022.

⁵⁰ CORRIERE DELLA SERA 2022.

⁵¹ UO.

⁵² EURACTIVE 2022.

⁵³ SWI 2022.

mondta június 3-án Amin Awad, az ENSZ válságkoordinátora, hozzátéve, hogy további tárgyalásokra van szükség az ukrajnai kikötők blokkolásának feloldásához, hogy elkerülhető legyen az éhínség és a tömeges migráció világszerte. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának adatai szerint 2022. június 5-ig már 38 262 menedékkérő és migráns érte el a földközi-tengeri országokat (2021-ben ez a szám 123 318 volt).⁵⁴ Az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség (Frontex) által közölt adatok is a migrációs mozgások élénkülését vetítik előre. Január és április között az előzetes számítások szerint mintegy 57 800 illegális határsértés történt az EU külső határainál. Ez 69%-kal több, mint a tavalyi év első négy hónapjában rögzített adat.⁵⁵

8. ÖSSZEGZÉS

Az elmúlt évek politikai, gazdasági és társadalmi válságai „tökéletes humanitárius viharra” álltak össze Afrikában, amelyek – elsősorban az élelmezési krízis formájában – a kontinens egészének stabilitását veszélyeztetik. Már most több millió ember van mozgásban a földrészen belül, Észak-Afrika vonatkozásában pedig egyértelműen látszik a növekedés, és hogy egyre többen döntenek hazájuk elhagyása mellett. A gyenge afrikai kormányzatok nem képesek kezelni a felmerülő problémákat, és Afrika szarvától kezdve a Száhelig teljes régiókat fenyeget az összeomlás veszélye, ami aztán milliós menekülthullámokat idézhet elő – és részben idéz elő már most is.

Annak érdekében, hogy a legrosszabbat elkerüljék, a nemzetközi szereplőknek milliárdos forrásokat kell megmozgatniuk. Mindenekelőtt meg kell akadályozni, hogy százezrek, rosszabb esetben milliók haljanak éhen a földrészen, és a nemzetközi közösségnek bizonyítania kell, hogy nem hagyja magára Afrikát. Erre nincs sok idő: a legrosszabb elkerülésére néhány hete van a külső szereplőknek. Bár az elmúlt hetekben megindult a segélyek áramlása, a jelenlegi tempóval csak mérsékelni lehet a katasztrófát, elhárítani nem.

⁵⁴ UNHCR 2022b.

⁵⁵ FRONTEX 2022.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AFRICAN BUSINESS (2022): *Europe's energy crisis: Will Africa ride to the rescue?* 2022.05.17. Forrás: <https://african.business/2022/05/energy-resources/europes-energy-crisis-will-africa-ride-to-the-rescue/> (Megtekintve: 2022. 06. 03.)

AFRICANEWS (2022): *First African Union extraordinary humanitarian summit opens in Malabo.* Forrás: <https://www.africanews.com/2022/05/27/first-african-union-extraordinary-humanitarian-summit-opens-in-malabo/> (Megtekintve: 2022. 06. 02.)

AL ARABIYA (2022): *الاستهلاك من شهر 4.5 لمدة يكفي القمح احتياطي: المصري التموين وزير* [Egyiptomi ellátási miniszter: A búzatartalék 4,5 hónapra elegendő]. Al Arabiya, 2022. május 24. Forrás: <https://tinyurl.com/5fzs8h27> (Megtekintve: 2022. 06. 03.)

AP NEWS (2022): *War in Ukraine adds to food price hikes, hunger in Africa.* 2022.05.30. Forrás: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-moscow-black-sea-5fbafb9ea7403a5071f696f66c390180> (Megtekintve: 2022. 06. 03.)

AU (2020): *Impact of the Coronavirus Covid-19 on the African Economy.* 2020.04.06. Forrás: <https://au.int/fr/node/38326> (Megtekintve: 2022. 06. 07.)

CNA (2022): *Inflation in bankrupt Sri Lanka hits fresh record.* 2022.06.01. Forrás: <https://www.channelnewsasia.com/asia/inflation-bankrupt-sri-lanka-hits-fresh-record-2720321> (Megtekintve: 2022. 06. 04.)

CORRIERE DELLA SERA (2022): *Crisi del grano e allarme profughi: 400 mila in Italia.* 2022.05.28. Forrás: https://www.corriere.it/economia/consumi/22_maggio_28/crisi-grano-allarme-profughi-400mila-italia-e658bed8-ddfd-11ec-9d2a-935eb68a8d83.shtml (Megtekintve: 2022. 06. 07.)

DW (2022): *African food prices soaring amid Ukraine war.* 2022.05.16. Forrás: <https://www.dw.com/en/african-food-prices-soaring-amid-ukraine-war/a-61790298> (Megtekintve: 2022. 06. 03.)

EURACTIVE (2022): *Italian minister raises idea of new European migration policy.* 2022.06.03. Forrás: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/italian-minister-raises-idea-of-new-european-migration-policy/ (Megtekintve: 2022. 06. 07.)

FAO (2022a): *World Food Situation*. 2022.06.03. Forrás: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/food-pricesindex/en/> (Megtekintve: 2022. 06. 03.)

FAO (2022b): *Technical Briefing to FAO Members on The impact of COVID-19 and the War in Ukraine on the Outlook for Food Security and Nutrition*. 2022.03.25. Forrás: <https://www.fao.org/3/cb9241en/cb9241en.pdf> (Megtekintve: 2022. 06. 04.)

FINANCIAL TIMES (2022): *African Union warns of 'collateral impact' as EU's Russia sanctions hit food supplies*. 2022.05.31. Forrás: <https://www.ft.com/content/e558de33-6064-4b10-a784-eb344cb17915> (Megtekintve: 2022. 06. 04.)

FRONTEX (2022): *EU external borders in April: Detections on the rise*. Forrás: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/eu-external-borders-in-april-detections-on-the-rise-95Ch1O> (2022. 06. 06.)

HIIRAAN (2022a): *War in Ukraine exacerbating food crisis in the Horn of Africa*. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2022/Apr/185732/war-in-ukraine-exacerbating-food-crisis-in-the-horn-of-africa.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2022. 06. 02.)

HIIRAAN (2022b): *Inaction on Somalia drought could cost hundreds of thousands of lives: UN*. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2022/Apr/185885/inaction-on-somalia-drought-could-cost-hundreds-of-thousands-of-lives-un.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2022. 06. 02.)

HIIRAAN (2022c): *As hunger spreads in Somalia, babies start to die*. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2022/May/186355/as-hunger-spreads-in-somalia-babies-start-to-die.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2022. 06. 02.)

HIIRAAN (2022d): *Over 29 mln facing food insecurity in Eastern Africa region: bloc*. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2022/Apr/185803/over-29-mln-facing-food-insecurity-in-eastern-africa-region-bloc.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2022. 06. 02.)

HIIRAAN (2022e): *UNHCR says 500,000 people displaced by drought in Somalia in three months*. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2022/Apr/185981/unhcr-says-500-000-people-displaced-by-drought-in-somalia-in-three-months.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2022. 06. 02.)

HRW (2020): *Impact of Covid-19 on Children's Education in Africa*. 2020.08.26. Forrás: <https://www.hrw.org/news/2020/08/26/impact-covid-19-childrens-education-africa> (Megtekintve: 2022. 06. 04.)

IPCC WGII *Sixth Assessment Report (2022): Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability – Chapter 9: Africa*

JOHNS HOPKINS UNIVERSITY & MEDICINE (2022): *COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University (JHU)*. Forrás: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html> (Megtekintve: 2022. 06. 03.)

MARSAI Viktor – TARRÓSY István: *The Potential for Violent Extremist Organizations in Africa to Take Advantage of the COVID-19 Pandemic Crisis in Ungoverned Spaces: The Cases of al-Shabaab and Boko Haram*. African Security 15 : 2 pp. 1-23. , 23 p. (2022)

OOM, Stephanie – KATES, Jennifer – WEXLER, Adam (2022): *Economic Impact of COVID-19 on PEPFAR Countries*. Kaiser Family Foundation. Forrás: <https://www.kff.org/global-health-policy/issue-brief/economic-impact-of-covid-19-on-pepfar-countries/> (Megtekintve: 2022. 06. 04.)

RADIO FREE EUROPE (2022): *EU's Von Der Leyen Accuses Russia Of Weaponizing Food Supplies*. 2022.05.24. Forrás: <https://www.rferl.org/a/eu-russia-food-blackmail/31865351.html> (Megtekintve: 2022. 06. 04.)

RELIEFWEB (2022): *Ethiopia Food Security Alert May 27, 2022*. Forrás: <https://reliefweb.int/report/ethiopia/ethiopia-food-security-alert-may-27-2022> (Megtekintve: 2022. 06. 06.)

SWI (2022): *Europe's south expects over 150,000 migrant arrivals this year – minister*. 2022.06.04. Forrás: <https://www.swissinfo.ch/eng/europe-s-south-expects-over-150-000-migrant-arrivals-this-year--minister/47648626> (Megtekintve: 2022. 06. 07.)

THE ECONOMIST (2022): *The coming food catastrophe*. Forrás: <https://www.economist.com/leaders/2022/05/19/the-coming-food-catastrophe> (Megtekintve: 2022. 06. 02.)

THE GUARDIAN (2020): *Food banks run out of milk and other staples as shoppers panic-buy*. 2020.03.10. Forrás: <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/10/food-banks-run-out-of-milk-and-other-staples-as-shoppers-panic-buy-coronavirus> (Megtekintve: 2022. 06. 03.)

THE JAPAN TIMES (2022): *Africa becomes collateral damage of Ukraine war*. 2022.05.04. Forrás: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2022/05/04/commentary/world-commentary/africa-ukraine-war/> (Megtekintve: 2022. 06. 03.)

THE WASHINGTON POST (2022): *Russia's grain blockade may require U.S. intervention, general suggests*. 2022.05.26. Forrás: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/05/26/russia-ukraine-grain-blockade/> (Megtekintve: 2022. 06. 03.)

TRADING ECONOMICS (2022): *World Food Price Index*. Forrás: <https://tradingeconomics.com/world/food-price-index> (Megtekintve: 2022. 06. 03.)

UN (2022a): *Lack of Grain Exports Driving Global Hunger to Famine Levels, as War in Ukraine Continues, Speakers Warn Security Council*. Forrás: <https://www.un.org/press/en/2022/sc14894.doc.htm> (Megtekintve: 2022. 06. 02.)

UN (2022b): *Global Impact of war in Ukraine on food, energy and finance systems. Brief No. 1*. 2022.04.13. Forrás: <https://news.un.org/pages/wp-content/uploads/2022/04/UN-GCRG-Brief-1.pdf> (Megtekintve: 2022. 06. 03.)

UNHCR (2022a): *Sahel Refugee Crisis*. Forrás: <https://www.unrefugees.org/emergencies/sahel/> (Megtekintve: 2022. 06. 06.)

UNHCR (2022b): *Operational Data Portal – Mediterranean Situation*. 2022.06.05. Forrás: <https://data.unhcr.org/en/situations/mediterranean> (Megtekintve: 2022. 06. 07.)

VOA NEWS (2022a): *'We Don't Have Food': African Leaders Meet as Crises Grow*. Forrás: <https://www.voanews.com/a/we-don-t-have-food-african-leaders-meet-as-crises-grow-/6592641.html> (Megtekintve: 2022. 06. 02.)

VOA NEWS (2022b): *Despite Oil and Gas Reserves, Africa Feels Pressure of Rising Energy Costs*. 2022.03.18.

Forrás: <https://www.voanews.com/a/6491074.html> (Megtekintve: 2022. 06. 03.)

WFP (2022): *Food and oil price hikes drive up costs for cash-strapped WFP operations in West Africa as region faces record hunger*. 2022.04.14. Forrás: <https://www.wfp.org/news/food-and-oil-price-hikes-drive-costs-cash-strapped-wfp-operations-west-africa-region-faces>

(Megtekintve: 2022. 06. 03.)

HORIZONT ELEMZÉSEK

A Migrációkutató Intézet elektronikus kiadványsorozata

Kiadó: **Migrációkutató Intézet**

Szerkesztés és tördelés: Kóczán András Imre

Lektorálta: Pénzváltó Nikolett

Borítókép: shutterstock.com

A kiadó elérhetősége: H-1518 Budapest, Pf. 155

Tel.: +36 1 372 0191

E-mail: info@migraciokutato.hu

Az elemzés és annak következtetései kizárólag a szerző magánvéleményét tükrözik, és nem tekinthetők a Migrációkutató Intézet álláspontjának.

© Marsai Viktor – Tóth Klaudia, 2022

© Migrációkutató Intézet, 2022

ISSN 2677-1780